

Wersja zanonimizowana

Tłumaczenie

C-603/19-1

Sprawa C-603/19

Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym

Data wpływu:

9 sierpnia 2019 r.

Oznaczenie sądu odsyłającego:

Špecializovaný trestný súd (Słowacja)

Data wydania postanowienia o wystąpieniu z wnioskiem o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym:

24 lipca 2019 r.

Oskarżyciel:

Úrad špeciálnej prokuratúry Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky

Oskarżeni:

TG i UF

[...]

[nr sprawy przed sądem krajowym]

ECLI: SK:SSPK:2019:9515100003.30

POSTANOWIENIE

Špecializovaný trestný súd (wyspecjalizowany sąd karny) [...] [skład orzekający] w sprawie karnej przeciwko TG i współnikowi, oskarżonym o przestępstwo oszustwa subwencyjnego z § 20 ust. 1, § 225 ust. 1, § 225 ust. 1, § 225 ust. 6 lit. a) Trestný zákon (kodeksu karnego) i in., na posiedzeniu niejawnym, które odbyło się w dniu 24 lipca 2019 r. w Pezinoku,

postanowił

zgodnie z art. 267 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, podpisanego w Rzymie w dniu 25 marca 1957 r., w brzmieniu nadanym traktatem z Lizbony z dnia 13 grudnia 2007 r., na podstawie § 290 ust. 1, z powodów określonych w § 283 ust. 1 i § 244 ust. 4 Trestný poriadok (kodeksu postępowania karnego), zwrócić się do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej o dokonanie wykładni i wydanie orzeczenia prejudycjalnego w odniesieniu do następujących pytań:

1. Czy dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw w odniesieniu praw (w szczególności prawa do czynnego udziału pokrzywdzonego w postępowaniu karnym oraz prawa do naprawienia szkody w postępowaniu karnym), które ze względu na swój charakter nie przysługują wyłącznie osobie fizycznej jako istocie czującej, znajduje zastosowanie do osób prawnych oraz państwa lub organów państwowych, jeśli krajowe przepisy prawne przyznają im status pokrzywdzonego w postępowaniu karnym?
2. Czy zgodne z art. 17 i 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej¹, art. 325 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej i art. 38 ust. 1 lit. h) rozporządzenia Rady (WE) nr 1260/1999 z dnia 21 czerwca 1999 r. w związku z rozporządzeniem Komisji (WE) nr 1681/94 z dnia 11 lipca 1994 r. są uregulowanie prawne i praktyka orzecznicza², na podstawie których państwo nie może dochodzić w postępowaniu karnym naprawienia szkody wyrządzonej mu wskutek oszustwa popełnionego przez [Or. 2] podejrzanego³, skutkującego sprzeniewierzeniem środków z budżetu Unii Europejskiej, i gdy na mocy § 256 ust. 3 Trestný poriadok (kodeksu postępowania karnego) nie może nawet wnieść środka odwoławczego od postanowienia sądu o niedopuszczeniu go albo właściwego organu państwowego do udziału w rozprawie w charakterze pokrzywdzonego dochodzącego roszczenia o naprawienie szkody i nie dysponuje innym rodzajem postępowania, w którym mogłoby domagać się od podejrzanego swojego roszczenia, wskutek czego nie można zabezpieczyć jego roszczenia o naprawienie szkody na majątku i prawach majątkowych podejrzanego na podstawie § 50 Trestný poriadok (kodeksu postępowania karnego), a roszczenie staje się w ten sposób de facto nieegzekwowalne?

¹ Protection of the EU Charter for Private Legal Entities and Public Authorities. The Personal Scope of Fundamental Rights within Europe Compared: in Utrecht Law Review, nr 1/15, dostępny online: <https://www.utrechtlawreview.org/articles/abstract/10.18352/ulr.490/>.

² Stanowisko izby karnej Najvyšší súd Slovenskej republiky (sądu najwyższego Republiki Słowackiej) z dnia 29 listopada 2017 r. [...] [nr sprawy].

³ Po zarządzeniu rozprawy podejrzanego uznaje się za oskarżonego.

3. Czy pojęcie „tego samego przedsiębiorstwa” zawarte w art. 2 rozporządzenia Rady (WE) nr 994/98 z dnia 7 maja 1998 r. w związku z art. 2 ust. 2 rozporządzenia Komisji (WE) nr 69/2001 z dnia 12 stycznia 2001 r. należy interpretować jedynie formalnie w ten sposób, że kryterium decydującym jest to, czy według krajowego porządku prawnego chodzi wyłącznie o podmioty mające samodzielną osobowość prawną, a tym samym każdej takiej spółce można udzielić pomocy państwa do wysokości 100 000 EUR, czy też decydujący jest faktyczny sposób funkcjonowania takich spółek – wzajemnie powiązanych za pośrednictwem tych samych osób – i zarządzenia nimi, tak jakby chodziło o system filii zarządzanych z jednej spółki centralnej, choć według krajowego uregulowania prawnego spółki te mają samodzielną osobowość prawną, a tym samym takie spółki należy uważać za „to samo przedsiębiorstwo” i udzielić mu pomocy państwa jako całości do wysokości 100 000 EUR jedynie jednokrotnie?
4. Czy przez pojęcie „szkody” w rozumieniu Konwencji o ochronie interesów finansowych Wspólnot Europejskich⁴ z dnia 26 lipca 1995 r. należy rozumieć tylko tę część bezprawnie uzyskanych środków finansowych, która jest bezpośrednio związana z oszukańczym postępowaniem, czy także rzeczywiście dokonane i należycie udokumentowane koszty i wykorzystanie wkładu, jeżeli z postępowania dowodowego wynika, że ich wydatkowanie było konieczne w celu ukrycia oszukańczego postępowania, opóźnienia ujawnienia oszukańczego postępowania oraz uzyskania pełnej kwoty przyznanej pomocy państwa?

[...] [zawieszenie postępowania przed sądem krajowym] **[Or. 3]**

Uzasadnienie

1. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym został złożony przez Špecializovaný trestný súd (wyspecjalizowany sąd karny), który jest sądem pierwszej instancji. Jego właściwości podlegają najpoważniejsze przestępstwa⁵, w tym przestępstwo naruszenia interesów finansowych Unii Europejskiej określone w § 261 Trestný zákon (kodeksu karnego). W przedmiocie środków odwoławczych orzeka Najvyšší súd Slovenskej republiky (sąd najwyższy Republiki Słowackiej; zwany dalej „NS SR”) jako sąd odwoławczy.
2. Podczas rozprawy, która odbyła się w dniu 30 kwietnia 2019 r. sąd powiadomił strony o zamiarze skierowania pytania prejudycjalnego do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, podając powody, które go do tego skłoniły, i umożliwił stronom zajęcie stanowiska w tej kwestii oraz przedstawienie przez nich swoich wniosków.

⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1371 z dnia 5 lipca 2017 r. w sprawie zwalczania za pośrednictwem prawa karnego nadużyć na szkodę interesów finansowych Unii [celex: 32017L1371].

⁵ Artykuł 83 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

3. Powodem skierowania wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym jest (ponowna)⁶ niejednolitość orzecznictwa sądów Republiki Słowackiej oraz brak zgody Špecializovaný trestný súd (wyspecjalizowanego sądu karnego) ze stanowiskiem izby karnej NS SR, które jest wiążące dla Špecializovaný trestný súd (wyspecjalizowanego sądu karnego) de facto⁷.
4. Rozstrzygnięcie w przedmiocie pytań prejudycjalnych jest konieczne dla oceny stopnia winy oskarżonych oraz zakresu działalności przestępczej w przypadku uznania winy oraz dla orzeczenia sądu w przedmiocie pozycji pokrzywdzonych w postępowaniu karnym oraz dochodzenia roszczeń o naprawienie szkody.

I. Przedmiot sporu i okoliczności faktyczne

5. Oskarżeni TG i UF stanęli przed Špecializovaný trestný súd (wyspecjalizowanym sądem karnym) na podstawie aktu oskarżenia Úradu špeciálnej prokuratúry Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky (urzędu prokuratury specjalnej prokuratury generalnej Republiki Słowackiej) z dnia 7 stycznia 2015 r. o popełnienie szczególnie poważnego przestępstwa ciągłego polegającego na oszustwie subwencyjnym z § 225 ust. 1, § 225 ust. 6 lit. a) Trestný zákon (kodeksu karnego) oraz o popełnienie przestępstwa ciągłego polegającego na naruszeniu interesów finansowych Wspólnot Europejskich z § 261 ust. 1 i § 261 ust. 4 lit. a) Trestný zákon (kodeksu karnego), które to przestępstwa popełniono w postaci współsprawstwa. [Or. 4]
6. Zgodnie z aktem oskarżenia dopuścili się oni czynów w następujących okolicznościach faktycznych:
7. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (centralny urząd pracy, spraw społecznych i rodziny) ogłosił w dniu 10 listopada 2005 r. zaproszenie nr 1/2005, a w dniu 20 lutego 2006 r. zaproszenie nr 1/2006 do składania wniosków o przyznanie bezwrotnego wkładu ryczałtowego z budżetu państwa w ramach programu de minimis dla celów wspierania tworzenia miejsc pracy w mikroprzedsiębiorstwach oraz wspierania tworzenia miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych w chronionych warsztatach i na stanowiskach pracy chronionej (zwanego dalej „wkładem”). W przypadku zaproszenia nr 1/2006 wkład był finansowany w wysokości 75% z Europejskiego Funduszu Społecznego.

⁶ Punkt 1 opinii rzecznik generalnej Julienne Kokott w sprawie C-73/16 oraz pytanie prejudycjalne skierowane przez Špecializovaný trestný súd (wyspecjalizowany sąd karny) w sprawie C-09/18 UL i VM.

⁷ Na podstawie § 21 ust. 3 lit. a) zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch (ustawy nr 757/2004 o sądach) izba sądu najwyższego przyjmuje stanowiska mające na celu ujednoczenie wykładni ustaw i innych powszechnie obowiązujących przepisów prawnych, jeśli doszło do rozbieżności interpretacyjnych w prawomocnych orzeczeniach wielkich składów izb. Zgodnie z art. 2 pkt 15 regulaminu postępowania sądu najwyższego opublikowanego w Zbierka zákonov nr 200/20016 przyjęte stanowisko stanowi podstawę dla sędziów przy orzekaniu.

8. Wkład w ramach zaproszenia nr 1/2005 został przyznany jednorazowo, a wkład w ramach zaproszenia nr 1/2006 został przyznany w formie zwrotu wykazanych kosztów.
9. Wkład ten był przeznaczony na koszty związane z organizacją miejsca pracy (koszty płac i składki na ubezpieczenie zdrowotne i społeczne) oraz koszty dodatkowe (wyposażenie materialnotechniczne stanowiska pracy) w ciągu pierwszych 12 miesięcy. Beneficjent wkładu był zobowiązany do utrzymania miejsca pracy przez okres co najmniej 3 lat.
10. W okresie od maja do grudnia 2005 r. oskarżeni założyli „sieć” 6 spółek, a następnie w marcu 2006 r. założyli kolejnych 9 spółek z siedzibą w różnych miastach powiatowych z firmą zawierającą termin „Infoservis” oraz nazwę miasta powiatowego, w którym dana spółka miała siedzibę⁸. Oprócz tych spółek założyli oni w styczniu i marcu kolejne 4 spółki z inną nazwą. We wszystkich przypadkach były to spółki z ograniczoną odpowiedzialnością.
11. W spółkach oskarżeni byli współnikami i osobami zarządzającymi.
12. Akt oskarżenia dotyczy jednak tylko tych spółek, którym faktycznie przyznano i wypłacono wkład (łącznie 10 spółek).
13. W przypadku 9 spółek założonych w marcu 2006 r. wkład nie został przyznany z powodu nieprzyjęcia wniosku w związku z podejrzeniem oszukańczego postępowania lub z powodu zatwierdzenia wkładu jedynie w odniesieniu do niewielkiej liczby pracowników w porównaniu z wnioskiem złożonym przez oskarżonych. Spółki te nie prowadziły następnie żadnej innej działalności gospodarczej, a w 2007 r. udziały w nich zostały przeniesione na osoby trzecie [Or. 5]
14. Ogółem oskarżeni wnosili o przyznanie wkładu w łącznej wysokości 1 636 917,91 EUR. Przez powiatowe urzędy pracy, spraw społecznych i rodziny został uzgodniony umownie wkład w łącznej wysokości 750 613,79 EUR. Faktycznie został wypłacony wkład w łącznej wysokości 654 588,34 EUR, z tego 279 272,18 EUR z budżetu Unii Europejskiej, a w wysokości 375 316,20 EUR z budżetu Republiki Słowackiej.
15. W poszczególnych spółkach było zatrudnionych ogółem 107 osób niepełnosprawnych, przy czym ich działalność zawodowa nie była nakierowana na osiągnięcie celów przedstawionych we wnioskach o przyznanie wkładu. Zgodnie z opinią biegłego wszystkie spółki wykazywały stratę. Czynności wykonywane przez pracowników miały jedynie charakter formalny, a nie miały

⁸ Infoservis Košice, s. r. o., Infoservis Prešov, s. r. o., Infoservis Vranov, s. r. o., Infoservis Michalovce, s. r. o., Infoservis Trebišov, s. r. o., Infoservis Poprad, s. r. o., Infoservis Bardejov, s. r. o., Infoservis Humenné, s. r. o., Infoservis Lučenec, s. r. o., Infoservis Rožňava, s. r. o., Infoservis Spišská Nová Ves, s. r. o., Infoservis Martin, s. r. o., Infoservis Žilina, s. r. o., Infoservis Banská Bystrica, s. r. o. i Infoservis Zvolen, s. r. o.

żadnego rzeczywistego znaczenia ekonomicznego. Wszystkim pracownikom jednak należycie wypłacano wynagrodzenie oraz odprowadzano dla nich składki na ubezpieczenie zdrowotne i społeczne.

16. Poszczególne spółki zaopatrywała w wyposażenie materialnotechniczne między innymi spółka RAMADA Slovakia, s. r. o., która jednak nie prowadziła żadnej rzeczywistej działalności. Jej jedynymi przychodami były płatności dokonywane przez spółki „Infoservis”. Z wyciągu z rachunków spółki nie wynikają żadne dane dotyczące pokrycia kosztów prowadzenia działalności, towarów lub usług. Przekazane środki finansowe były następnie pobierane z rachunków spółki w gotówce.
17. Inne zafakturowane koszty obejmowały płatności za wynajem pomieszczeń, Internet, energię elektryczną, wodę, podłączenie telefoniczne i inne niezbędne koszty prowadzenia działalności, których wydatkowanie było należycie udokumentowane i wykazane.
18. W postępowaniu oskarżeni domagają się obniżenia wysokości szkody w stosunku do szkody określonej w akcie oskarżenia, mianowicie o bezspornie dokonane wydatki, a tym samym zmiany kwalifikacji prawnej na łagodniejszą.
19. Spółkami zarządzali oskarżeni centralnie z siedziby „Infoservisu” założonego w Koszycach, gdzie oskarżeni mają miejsce zamieszkania. W każdej ze spółek oskarżeni powołali jednego z pracowników na stanowisko kierownika. Już w swoich wnioskach oskarżeni deklarowali zamiar założenia jednego „Infoservisu” w każdym mieście powiatowym na całym obszarze Republiki Słowackiej. W Republice Słowackiej jest 79 powiatów.
20. Przedmiotem działalności tzw. „Infoservisów” miało być tworzenie baz danych podmiotów gospodarczych w danym powiecie na wzór trivago.com oraz dostarczanie informacji przyszłym klientom za pośrednictwem bezpłatnej infolinii.
21. Po zakończeniu okresu, na który przyznano wkład, oskarżeni w dniu 20 kwietnia 2007 r. przenieśli swoje udziały we wszystkich spółkach na spółkę AZ-Dendy, s. r. o. z siedzibą w Republice Czeskiej, którą zarządzał obywatel Republiki Czeskiej uważany [Or. 6] za „słup”⁹. Następnie już spółka nie prowadziła żadnej, nawet formalnej działalności. Bezpośrednio po tym zostały zakończone stosunki pracy z wszystkimi pracownikami.
22. W postępowaniu przygotowawczym pokrzywdzeni – właściwe powiatowe urzędy pracy, spraw społecznych i rodziny – podnieśli wobec oskarżonych w należyty

⁹ Osoba figurująca w spółkach handlowych prowadzących nielegalną działalność albo w celu ochrony tożsamości rzeczywistych właścicieli spółek [osoba występująca w charakterze wspólnika lub członka zarządu w miejsce innej osoby i na jej polecenie w celu ukrycia tożsamości rzeczywistego właściciela – przyp.]

i terminowy sposób roszczenie o naprawienie szkody, w wysokości faktycznie wypłaconego wkładu.

23. Mienie, którego nabycie zostało zadeklarowane przez oskarżonych w czasie pobierania wkładu, nie znajdowało się już w pomieszczeniach spółek. Spółki zostały z urzędu wykreślone z rejestru handlowego.

II. Przepisy krajowe

24. Na mocy § 124 ust. 1 zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ustawy nr 300/2005 – kodeks karny) szkoda oznacza uszczerbek na majątku lub rzeczywistą stratę w majątku lub prawach pokrzywdzonego lub też jego inny uszczerbek, które łączy związek przyczynowy z przestępstwem, bez względu na to, czy chodzi o szkodę na rzeczy, czy na prawach. Szkoda w rozumieniu tej ustawy oznacza także osiągnięcie korzyści w związku przyczynowym z przestępstwem.
25. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ustawa nr 301/2005 – kodeks postępowania karnego)

Prawo karne Republiki Słowackiej rozróżnia pojęcia ofiary przestępstwa¹⁰ i pokrzywdzonego przestępstwem.

Zgodnie z § 46 ust. 1, 3 i 4 pokrzywdzonym jest osoba, której wskutek przestępstwa wyrządzono szkodę majątkową. Ma ona prawo do dochodzenia roszczenia o naprawienie szkody, składania wniosków o przeprowadzenie dowodów lub ich uzupełnienie, przedstawiania dowodów, wglądu do dokumentów i ich badania, udziału w rozprawie, ustosunkowania się do przeprowadzanych dowodów, a także ma prawo do wygłoszenia mowy końcowej i do wniesienia środka odwoławczego w zakresie określonym przez [kodeks postępowania karnego] oraz otrzymywania informacji o stanie postępowania karnego. Pokrzywdzony, któremu zgodnie z ustawą przysługuje przeciwko podejrzanemu roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej mu wskutek przestępstwa, jest także uprawniony do złożenia wniosku o nałożenie przez sąd w wyroku skazującym obowiązku naprawienia tej szkody; pokrzywdzony musi złożyć wniosek najpóźniej do zamknięcia postępowania przygotowawczego. Z wniosku musi wyraźnie wynikać, z jakich powodów dochodzi się roszczenia o naprawienie szkody i w jakiej wysokości [Or. 7]. Wniosku nie można złożyć, gdy o roszczeniu już rozstrzygnięto w procesie cywilnym lub w innym właściwym postępowaniu.

Zgodnie z § 50 ust. 1, jeżeli istnieje uzasadniona obawa udaremnienia lub utrudnienia zaspokojenia roszczenia pokrzywdzonego o naprawienie szkody

¹⁰ Definicja odpowiada art. 2 ust. 1 lit. a) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw; § 2 lit. b) zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov (ustawy nr 24/2017 o ofiarach przestępstw).

wyrządzonej wskutek przestępstwa, roszczenie może zostać zabezpieczone do prawdopodobnej wysokości szkody.

Zgodnie z § 256 ust. 3 w razie wykonywania praw pokrzywdzonego przez osobę, której to prawo w sposób oczywisty nie przysługuje, sąd orzeka postanowieniem, że osoby tej nie dopuszcza w charakterze pokrzywdzonego do udziału w rozprawie. Takie rozstrzygnięcie nie stoi na przeszkodzie dochodzeniu roszczenia o naprawienie szkody przed właściwym organem. Od tego postanowienia nie przysługuje środek odwoławczy.

Zgodnie z § 287 ust. 1, w razie skazania oskarżonego za przestępstwo, wskutek którego wyrządził on innej osobie szkodę, sąd nałoży na niego co do zasady w wyroku obowiązek naprawienia pokrzywdzonemu tej szkody, jeśli z roszczeniem wystąpiono w należyty i terminowy sposób. Sąd zawsze nałoży na oskarżonego obowiązek naprawienia niezaspokojonej szkody lub jej niezaspokojonej części, jeśli jej wysokość podano w opisie czynu wskazanego w sentencji wyroku, którym oskarżony został uznany za winnego.

Zgodnie z § 307 ust. 1 lit. c) pokrzywdzony może wnieść apelację od wyroku wyłącznie z uwagi na nieprawidłowość sentencji w zakresie dotyczącym naprawienia szkody.

26. Zgodnie z zákon č. 513/1991 Z. z. Obchodný zákonník (ustawą nr 513/1991 – kodeksem handlowym) spółka z ograniczoną odpowiedzialnością jest osobą prawną mającą samodzielną podmiotowość prawną odrębną od osób zarządzających i wspólników¹¹. Spółka odpowiada za naruszenie swoich zobowiązań całym swoim majątkiem. Wspólnik odpowiada za zobowiązania spółki do wysokości niewpłaconego wkładu wskazanego w rejestrze handlowym.
27. Zgodnie z § 18 ust. 2 i 3 zákon č. 231/1999 Z. z. o štátnej pomoci¹² (ustawy nr 231/1999 o pomocy państwa) pomoc państwa jest przyznawana na podstawie umowy z wyjątkiem pomocy przyznawanej w formie pośredniej, przy czym – w razie gdy pomoc państwa została przyznana ze środków budżetu państwa, z budżetu gminy lub z budżetu państwowego funduszu celowego – niedotrzymanie warunków przyznania pomocy państwa uznaje się za naruszenie dyscypliny budżetowej.
28. Zgodnie z § 31 zákona č. 523/2007 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy (ustawy nr 523/2007 o zasadach budżetowych administracji publicznej)

¹¹ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Orsi z dnia 5 kwietnia 2017 r., C-217/15 i C-350/15; wyrok ETPC w sprawie Pirttimäki przeciwko Finlandii z dnia 20 maja 2014 r., nr 35232/11; postanowienie ETPC o niedopuszczalności w sprawie Veselá i Loyka przeciwko Słowacji z dnia 13 grudnia 2005 r., nr 54811/00 i in.

¹² Przedmiotowej regulacji odpowiadają obecnie § 26 i nast. zákona č. 528/2008 Z. z. o pomoci a podpore poskytovanej z fondov Európskeho spoločenstva (ustawy nr 528.2008 o pomocy i wsparciu udzielanym z funduszy Wspólnoty Europejskiej), obowiązującej od dnia 1 stycznia 2009 r.

osoba prawna lub osoba fizyczna, która naruszyła dyscyplinę finansową jest zobowiązana zwrócić **[Or. 8]** środki finansowe do budżetu, z którego zostały przyznane lub użyte do wysokości naruszenia dyscypliny finansowej; jest także zobowiązana zapłacić karę. Za naruszenie dyscypliny finansowej nakłada się należność w wysokości naruszenia dyscypliny finansowej, karę i grzywnę. Ich nałożenie i egzekwowanie jest regulowane ogólnymi przepisami postępowania administracyjnego.

III. Praktyka orzecznicza¹³

29. Stanowisko izby karnej NS SR z dnia 29 listopada 2017 r. [...] [nr sprawy] (zwane dalej „stanowiskiem Tpj 39–60/2017”)¹⁴.

A/I. Roszczenia majątkowe państwa wynikające z przepisów o poszczególnych rodzajach podatków, o których najpierw w ramach swojej kompetencji rozstrzyga właściwy organ według procedury określonej w kodeksie podatkowym, w tym roszczenie, które wynika z bezpodstawnie dochodzonego przez podatnika roszczenia o zwrot uiszczanego podatku od wartości dodanej lub podatku akcyzowego, mają charakter administracyjnoprawny, a decyzje w ich sprawie podlegają kontroli sądu administracyjnego zgodnie z ustawą o postępowaniu sądowoadministracyjnym. Roszczenia te nie stanowią roszczenia o naprawienie szkody, których można dochodzić w ramach postępowania karnego – tzw. postępowania adhezyjnego. Sąd nie rozstrzyga o ich zasądzeniu w postępowaniu na podstawie kodeksu postępowania cywilnego, ponieważ sprawa ta nie należy do właściwości sądów. Wyłączone jest zatem zażebanie się, to znaczy spór kompetencyjny w odniesieniu do właściwości organów (organu administracyjnego i sądu), czy podwójne rozstrzygnięcie w przedmiocie tego samego roszczenia.

Wniosku wynikającego z poprzednich ustępów nie zmienia okoliczność, że odnośne roszczenie majątkowe (mające podatkową podstawę materialnoprawną) ilościowo odpowiada w przypadku przestępstwa podatkowego, które jest przedmiotem postępowania karnego, wysokości szkody w chwili nastąpienia

¹³ Przytoczone rozstrzygnięcia zostały przeredagowane dla celów ich zrozumiałości przy zachowaniu ich zasadniczej treści; opis praktyki orzeczniczej stanowi reakcję sądu na potrzebę ukazania problemu strukturalnego w świetle opinii rzecznika generalnego Michała Bobeka w sprawie C-310/16.

¹⁴ Stanowisko zostało przyjęte w sprawie karnej dotyczącej przestępstwa ciągłego uszczuplenia podatku i bezpodstawnego zgłoszenia roszczenia o zwrot podatku od wartości dodanej (oszustwo podatkowe) w łącznej wielkości około 58 171 046,79 EUR. Z wniosków stanowiska [Tpj 39–60/2017] wynika, że stosuje się ono powszechnie do wszystkich przypadków, w których wysokość szkody ma podstawę prawną w przepisach prawa administracyjnego – podatki, VAT, cło, pomoc państwa, udzielenie bezzwrotnych wkładów finansowych, dotacje w rolnictwie, przestępstwa przeciwko środowisku naturalnemu i in. Obecnie na obszarze Republiki Słowackiej ściganych jest wiele przestępstw dotyczących oszustw podatkowych, uszczuplenia podatku i naruszenia interesów finansowych Unii Europejskiej, o skali dziesiątek milionów EUR.

czynu (znamieniu strony przedmiotowej przestępstw podatkowych). Z punktu widzenia postępowania adhezyjnego nie ma również znaczenia, że roszczenie podatkowe jest skierowane przeciwko osobie prawnej, a podejrzaną o popełnienie rzeczowo związanego z tym przestępstwa podatkowego jest jedynie osoba fizyczna, która swoim postępowaniem doprowadziła do popełnienia tego przestępstwa; nie chodzi tutaj o podwójne zgłoszenie roszczenia o naprawienie szkody przeciwko takiemu sprawcy. **[Or. 9]**

Pomimo niemożliwości dochodzenia podatkowego roszczenia majątkowego w postępowaniu adhezyjnym Republika Słowacka, reprezentowana przez właściwy organ, jest w postępowaniu karnym dotyczącym przestępstwa podatkowego pokrzywdzonym, któremu przysługują pozostałe prawa na podstawie kodeksu postępowania karnego.

II. Jeżeli w postępowaniu karnym na rozprawie zostaje zgłoszone podatkowe roszczenie majątkowe (jako roszczenie o naprawienie szkody przeciwko podejrzanemu osobie fizycznej albo osobie prawnej), sąd postanowieniem nie dopuszcza do udziału w rozprawie pokrzywdzonego jedynie w odniesieniu do dochodzenia roszczenia o naprawienie szkody. Pokrzywdzony pozostaje w pozycji strony w pozostałym zakresie przysługujących mu praw procesowych. Będzie to również mieć zastosowanie w przypadku, gdy roszczenie zostało już prawomocnie rozstrzygnięte w postępowaniu określonym w kodeksie podatkowym, ponieważ przeszkoda *res iudicata* dotyczy jedynie roszczenia o naprawienie szkody, które zostało już rozstrzygnięte, a nie innego roszczenia.

B/ I. Stanowiska prawne przedstawione w pkt I i II części A/ stosuje się odpowiednio do jakiegokolwiek innego roszczenia majątkowego, które zgodnie z jego podstawą prawnomaterialną (tj. przepisem prawnym regulującym takie roszczenie) stanowi roszczenie o naprawienie szkody lub o zadośćuczynienie. W przypadku takiej charakterystyki nie chodzi o znamię czynu zabronionego, nawet gdy może także chodzić o równą wartość wyrażoną pieniędzmi.

II. W przypadku przestępstwa naruszenia ochrony roślin i zwierząt określonego w § art. 305 Trestný zákon (kodeksu karnego) wysokość szkody w chwili nastąpienia czynu odpowiada legalnej definicji szkody, a z punktu widzenia wyliczenia pieniężnego także wartości społecznej na mocy ustawy o ochronie przyrody. Rozstrzygnięcie w przedmiocie roszczenia o majątkowe naprawienie uszczerbku (na rzecz gminy) spowodowanego niedozwolonym wyrębem drzewa aż do wysokości społecznej wartości drzewa należy jednak do właściwości organu ochrony przyrody, którym w tym przypadku jest urząd powiatowy lub gmina. Chodzi zatem o roszczenie administracyjnoprawne, które nie należy do właściwości sądów i którego nie można dochodzić w postępowaniu adhezyjnym na podstawie kodeksu postępowania karnego. Taki wniosek ma zastosowanie bez względu na okoliczność, że pokrzywdzonym jest gmina, na której obszarze doszło do niedozwolonego wyrębu; może nim być również Republika Słowacka, reprezentowana przez właściwy urząd powiatowy, jeżeli urząd powiatowy zastrzeże sobie w związku z postępowaniem karnym taki status.

30. Postanowienie wielkiego składu izby karnej sądu najwyższego Republiki Czeskiej opublikowane w zbiorze orzeczeń pod nr R 39/2014¹⁵ [Or. 10]

Roszczenie państwa wynikające z uszczuplenia (niezapłacenia) podatku jest roszczeniem o naprawienie szkody, którego jednak właściwy organ finansowy nie może dochodzić w postępowaniu karnym przeciwko podmiotowi zobowiązanemu do zapłacenia podatku. Dlatego też sąd powinien rozstrzygnąć na początku rozprawy w drodze postanowienia, że pokrzywdzony nie może dochodzić tego roszczenia o naprawienie szkody w postępowaniu karnym (adhezyjnym). Sąd nie orzeka już potem w wyroku o takim roszczeniu.

Dochodzenie roszczenia o naprawienie szkody w postępowaniu karnym (postępowaniu adhezyjnym) można brać pod uwagę tylko wówczas, gdy z przeprowadzonego postępowania dowodowego wynika, że pokrzywdzony jako osoba działająca w imieniu osoby prawnej uszczuplił podatek dochodowy (lub inny podatek) tej osoby prawnej, wobec której urząd skarbowy wydał wprawdzie decyzję dookreślającą wysokość uszczuplonego zobowiązania podatkowego, ale jest oczywiste, że ta decyzja jest niewykonalna, ponieważ osoba prawna nie ma żadnego majątku, z którego można by przeprowadzić egzekucję. W odniesieniu do spółki akcyjnej lub spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, w razie gdy podejrzany jest członkiem ich organu statutowego, należy rozstrzygnąć, czy w takim przypadku nie powstaje zobowiązanie gwarancyjne, na podstawie którego mógłby on zostać w postępowaniu adhezyjnym zobowiązany do naprawienia wyrządzonej szkody albo do zwrotu bezpodstawnego wzbogacenia uzyskanego wskutek przestępstwa. Dochodzenie roszczenia o naprawienie szkody można by również brać pod uwagę, gdyby było możliwe przyjęcie odpowiedzialności podejrzanego, który nie jest podatnikiem lub płatnikiem uszczuplonego (lub niezapłaconego) podatku, jako sprawcy tego przestępstwa, za szkodę wyrządzoną wskutek tego przestępstwa lub za bezpodstawne wzbogacenie uzyskane w wyniku takiego przestępstwa.

31. Powołując się na stanowisko Tpj 39–60/2017 w swojej późniejszej praktyce orzeczniczej, NS RS¹⁶ uchylił w odniesieniu do sentencji dotyczącej naprawienia szkody wyroki Špecializovaný trestný súd (wyspecjalizowanego sądu karnego), w których sąd pierwszej instancji nałożył na oskarżonego obowiązek zapłaty odszkodowania w wysokości wyłudzonego wkładu, dotacji lub innej finansowej pomocy udzielonej z budżetu państwa lub z budżetu Unii Europejskiej, przy czym

¹⁵ Ze względu na poprzedni wspólny rozwój prawny i bliskość regulacji prawnej sąd przedstawia także czeską praktykę orzeczniczą. Według utrwalonej praktyki orzeczniczej najwyższego sądu Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej roszczenie państwa o zapłacenie podatku nie jest roszczeniem o naprawienie szkody wyrządzonej wskutek przestępstwa uszczuplenia podatku, lecz roszczeniem wynikającym bezpośrednio z ustawy. Nie chodzi zatem o roszczenie, którego właściwy organ podatkowy mógłby dochodzić w postępowaniu adhezyjnym.

¹⁶ Wyrok NS SR z dnia 15 lutego 2018 r., [...] [nr sprawy], wyrok NS SR z dnia 23 stycznia 2019 r., [...] [nr sprawy] i wyrok NS SR z dnia 20 marca 2019 r., [...] [nr sprawy], wydane w sprawach karnych innych niż ta, która jest przedmiotem pytania prejudycjalnego.

nie chodzi o naprawienie szkody, którego można dochodzić w postępowaniu karnym, lecz o osobne publicznoprawne roszczenie o zwrot bezzwrotnego wkładu finansowego, którego treść i zakres regulują właściwe przepisy administracyjne wraz z następującą możliwością kontroli sądownoadministracyjnej. **[Or. 11]**

32. We wcześniejszej działalności orzeczniczej sądy zawsze nakładały na oskarżonego obowiązek naprawienia szkody wyrządzonej wyłudzeniem dotacji lub pomocy państwa w zakresie, w jakim wykazano przed nim oszukańcze postępowanie.
33. Przedstawione stanowisko spowodowało w praktyce, że w sprawach karnoskarbowych przedstawiciel państwa jako pokrzywdzonego nie dochodzi odszkodowania na tej podstawie, że takie żądanie nie jest możliwe. W niektórych przypadkach nawet organy ścigania nie przesłuchują przedstawiciela państwa jako pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym, co udaremnia możliwość dochodzenia odszkodowania w należyty i terminowy sposób¹⁷.
34. Taki sam rozwój sytuacji można zakładać również w przypadku ścigania przypadków oszustw subwencyjnych i przestępstw naruszenia interesów finansowych Unii Europejskiej.

IV. Orzecznictwo Unii Europejskiej (zwane dalej „ETS”)

35. Wyroki ETS: w sprawie Taricco z dnia 8 września 2015 r., C-105/14, w świetle wyroków w sprawie [A.S.] i M.B. z dnia 5 grudnia 2017 r., C-42/17, i w sprawie Dzivev i in. z dnia 17 stycznia 2019 r., C-310/16, i in.
36. Wyroki ETS: w sprawach połączonych Vereniging Nationaal Overlegorgaan Sociale Werkvoorziening i in. z dnia 13 marca 2008 r., C-383/06 i C-385/06; Chambre de commerce et d’industrie de l’Indre, z dnia 21 grudnia 2011 r., C-465/10.

V. Stanowisko Śpecializowany trestný súd (wyspecjalizowanego sądu karnego)

37. Osoby prawne – w większości spółki z ograniczoną odpowiedzialnością – które wykorzystują sprawcy do popełniania przestępstw, a które są beneficjentami wkładu, we wszystkich przypadkach w końcu pozostają bez prawie żadnego majątku. Wskutek tego przyznany wkład jest od nich nie do odzyskania.

¹⁷ Postanowienie Śpecializovaný trestný súd (wyspecjalizowanego sądu karnego) z dnia 30 listopada 2016 r., [...] [nr sprawy] w sprawie dotyczącej uszczuplenia podatku od wartości dodanej i bezpodstawnego dochodzenia nadmiernego odliczenia podatku od wartości dodanej w łącznej wysokości 7 459 853,45 EUR, którym sąd ten oddalił akt oskarżenia i zwrócił sprawę prokuratorowi z powodu istotnego naruszenia praw pokrzywdzonego.

38. W postępowaniu administracyjnym właściwy organ państwa może nałożyć obowiązek zwrotu nienależnie wypłaconego wkładu wyłącznie na beneficjenta wkładu, którym jest osoba prawna, ale nie na jej wspólników, osoby zarządzające, nie mówiąc o osobach trzecich, które często stoją za działalnością przestępczą. **[Or. 12]**
39. W obecnym stanie prawnym nie można powoływać się nawet na możliwość wymierzenia kary przepadku majątku na podstawie § 58 Trestný zákon (kodeksu karnego). Jeżeli państwu nie przysługuje wierzytelność, którą mogłoby zgłosić w postępowaniu upadłościowym¹⁸, jego roszczenia wynikające z samego wymierzenia kary przepadku majątku mogą zostać zaspokojone dopiero po zaspokojeniu wszystkich wierzytelności wobec masy upadłości i wszystkich zgłoszonych wierzytelności¹⁹. We wszystkich znanych sądowni przypadkach majątek osób skazanych nie wystarczał do pokrycia zgłoszonych roszczeń, a tym mniej do zaspokojenia roszczeń państwa.
40. Decydującym kryterium przy rozstrzyganiu o dochodzonym roszczeniu o odszkodowanie powinny być charakter podmiotów i stosunki odpowiedzialności między państwem jako pokrzywdzonym a pełnomocnie skazanym sprawcą, które powstały wskutek jego bezprawnego postępowania, niezależnie od materialnoprawnej podstawy dochodzonego roszczenia.
41. W razie orzeczenia sądu o niedopuszczeniu do udziału w rozprawie pokrzywdzonego dochodzącego roszczenia o naprawienie szkody orzeczenie to musi podlegać kontroli sądu wyższej instancji. Jest to kwestia o fundamentalnym znaczeniu dla należytego i terminowego dochodzenia jego praw w postępowaniu karnym. W tym przypadku – szybkiego odzyskania wkładu z mocą wsteczną. Badanie orzeczenia w ramach skargi konstytucyjnej nie można uznać za wystarczające.
42. W postępowaniu karnym wymagane jest poszanowanie praw i uzasadnionych interesów wszystkich uczestników, w szczególności pokrzywdzonych. Tezę, zgodnie z którą celem postępowania karnego jest wyłącznie wyjaśnienie działania przestępczego i ukaranie sprawcy, a pozycję pokrzywdzonego postrzega się wyłącznie poprzez kwestię odszkodowania ([ang.] damaged victim), należy uznać za już nieobowiązującą²⁰.

¹⁸ Zgodnie z § 107a ust. 1 zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii (ustawy nr /2005 o upadłości i restrukturyzacji), jeśli właściwy sąd doręczy sądowi upadłościowemu prawomocne orzeczenie o wymierzeniu kary przepadku majątku, sąd upadłościowy niezwłocznie bez zgłoszenia wniosku postanowi o ogłoszeniu upadłości w odniesieniu do majątku osoby, której taka kara została wymierzona.

¹⁹ Zgodnie z § 107a ust. 2 lit. d) zákona o konkurze a reštrukturalizácii reštrukturalizácii (ustawy o upadłości i restrukturyzacji).

²⁰ W § 1 Trestný poriadok (kodeks postępowania karnego) reguluje postępowanie organów ścigania i sądów w ten sposób, by przestępstwa były należycie [to znaczy odpowiednio – przyp.] ustalone, a ich sprawcy zostali sprawiedliwie ukarani na podstawie ustawy, z

43. Pozycja pokrzywdzonego w postępowaniu karnym oraz zakres praw przyznanych mu na mocy przepisów prawa krajowego nie mogą być oczywiście nieproporcjonalne w stosunku do pozycji i praw, które przysługują na mocy przepisów prawa krajowego prokuratorowi i podejrzanemu zgodnie z wymogiem rzetelnego procesu i równości broni. **[Or. 13]**
44. Mimo że w swoich orzeczeniach C-205/09 i C-467/05 ETS nie rozszerzył pojęcia ofiary na osoby prawne, sąd zakłada, że prawo aktywnego udziału pokrzywdzonego w postępowaniu karnym i prawo do naprawienia szkody w postępowaniu karnym²¹ można zastosować także do osób prawnych i państwa²², o ile prawa ta są niezbędne do skutecznej ochrony ich praw majątkowych²³ i nie są prawami, które ze względu na ich charakter można przyznać wyłącznie osobie fizycznej jako żywej istocie czującej.
45. Brak środków finansowych w budżecie państwa lub w budżecie Unii Europejskiej znajduje odzwierciedlenie w zakresie i jakości usług świadczonych przez państwo (edukacja, służba zdrowia, usługi społeczne, promowanie nauki i sportu, rozwój regionalny itp.).
46. Ma to również znaczenie w odniesieniu do zawieszenia biegu przedawnienia i przeszkody dotyczącej zawisłości sporu w przypadku dochodzenia roszczenia o odszkodowanie w postępowaniu karnym²⁴ i związania sądu cywilnego orzeczeniem co do popełnienia przestępstwa²⁵. W razie zaaprobowania obecnej praktyki orzeczniczej dochodzenie przez państwo jako pokrzywdzonego odszkodowania byłoby bezskuteczne, a bieg przedawnienia w toku postępowania karnego płynąłby dalej. Roszczenie pokrzywdzonego, który w dobrej wierze polegał na dotychczasowej praktyce orzeczniczej, przedawniłoby się bez winy z jego strony.

zastrzeżeniem przestrzegania podstawowych praw i swobód osób fizycznych i prawnych. Pomimo tego w praktyce pokrzywdzony pozostaje na marginesie zainteresowania postępowania karnego, np. wyrok ETPR z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie Lakatošová i Lakatoš przeciwko Republice Słowackiej nr 655/16.

²¹ Punkt 20 uzasadnienia i art. 16 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw; prawo pokrzywdzonego do rzetelnego procesu na podstawie art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej.

²² Państwu jako pokrzywdzonemu przysługuje w postępowaniu karnym status osoby prawnej.

²³ Artykuł 17 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej; artykuł Protection of the EU Charter for Private Legal Entities and Public Authorities. The Personal Scope of Fundamental Rights within Europe Compared: in Utrecht Law Review, nr 1/15, dostępny online pod adresem: https://www.utrechtlawreview.orE/articles/abslract/10.183_52/ulr.490/.

²⁴ Paragraf 112 Občiansky zakonnik (kodeksu cywilnego).

²⁵ Paragraf 193 Civilný sporový poriadok (kodeksu postępowania cywilnego).

47. W odniesieniu do pytania trzeciego sąd reprezentuje stanowisko, że decydującym kryterium jest faktyczny sposób zarządzania spółkami. W przypadku założenia wielu spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, które są w istocie tylko centralnie zarządzanym systemem filii, dla celów udzielenia pomocy państwa w ramach programu de minimis należy uznawać te spółki za to samo przedsiębiorstwo. W razie przyjęcia odmiennej wykładni dochodziłoby do łańcuchowej pomocy państwa i obchodzenia ustanowionego limitu finansowego pomocy państwa.
48. W odniesieniu do pytania czwartego sąd skłania się ku stanowisku, że za szkodę należy uznawać także rzeczywiście dokonane i należycie udokumentowane koszty i wykorzystanie wkładu, jeżeli w toku postępowania karnego wykazano, że od samego początku istniał zamiar oszustwa, a po stronie beneficjenta chodziło o niezbędne koszty lub straty związane z działalnością przestępczą. W związku z tym środki te nie mogą być uznane za wykorzystane zgodnie z celem, na który zostały one przyznane. **[Or. 14]**

[...] [pouczenie o środku odwoławczym]

Pezinok, dnia 24 lipca 2019 r.

[...]

[imię i nazwisko przewodniczącego składu orzekającego]

DOKUMENT ROBOCZY